

ŠMITKOVI VEČERI: KAJ SPOROČAJO MRTVI SKOZI SANJE?

Poročilo o pogovoru z doc. dr. Ágnes Hesz

Ciklus pogovorov Šmitkovi večeri, ki se izvajajo v spomin na preminulega zaslužnega profesorja dr. Zmaga Šmitka, je počasi začel pridobivati svojo specifično poetiko. Sproščeno okolje, v katerem gostujoči profesorji in raziskovalci študentom približajo svoje terenske izkušnje, raziskovalne dileme in pripovedujejo o začetkih svojega akademskega dela, so pomembni ne samo iz pedagoških in izobraževalnih razlogov, temveč so hkrati odlična priložnost medgeneracijskega srečevanja, sproščenega razpravljanja in vzajemnega učenja.

Na tretjem Šmitkovem večeru na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo je 14. maja 2019 potekal pogovor s kulturno antropologinjo doc. dr. Ágnes Hesz z Univerze v Peczu. Z njenim gostovanjem so ti pogovori pridobili pomemben mednarodni poudarek, z obravnavanjem različnih tem in pristopov ter promocijo aktualnih raziskovalnih tem pa odlično spodbudo za redno dejavnost oddelka.

Po predstavitvi dr. Ágnes Hesz in opisu izkušenj v zvezi z izbiro terena raziskave smo odprli pomembna vprašanja s področja antropologije (vernakularne) religije, antropologije smrti, razmišljanj o komunikaciji mrtvih in živih v sanjah pa tudi folkloristike. Ta tema nas je usmerila k nekaterim pomembnim vprašanjem, na katere je profesorica odgovorila, hkrati pa izrazila tudi svoje osebne dvome in razkrila premišljevanja, utemeljena na dosedanjih teoretičnih in raziskovalnih izkušnjah s terena v Transilvaniji in na Madžarskem. Katere funkcije ima pripovedovanje sanj o mrtvih? Kako bi lahko opisali dinamičen odnos med religijskim korpusom, institucionaliziranim v Cerkvi, in osebnimi vizijami, sanjami in predstavami posameznika o pojavljanju sorodnikov in drugih pripadnikov skupnosti po smrti? Kakšni so ekonomski, družbeni in psihološki vidiki tega pripovedovanja?

Številni konkretni primeri s terena z Madžarske in s transilvanskega območja Gyimes so nas nasmejali, prestrašili ali odprli vprašanja o misteriju smrti in nadaljevanju življenja mrtvih v spominu živečih. Profesorica se je odločila za predstavitev svoje raziskave v skupnosti Patak v regiji Gyimes na vzhodnokarpatskem območju Rumunije, kjer živi etnično madžarsko prebivalstvo, pri čemer je raziskavo pogosto primerjala s primeri s svoje druge raziskovalne lokacije.

Največje presenečenje tako za avtorico na terenu kot tudi za nas je bil podatek o zelo heterogenih in dinamičnih religijskih predstavah in verjetjih o svetu mrtvih, ki se eklektično ustvarjajo na podlagi institucionalnega katolištva,

ljudske religioznosti ter individualnih stisk in stališč. Ta dinamika je v središču sodobnih raziskav človeške religioznosti, kar omogoča distanciranje ali prevpraševanje konceptov, kot so ljudska religija, vraževernost in religijska performativnost.

Kot pravi dr. Ágnes Hesz, je pripovedovanje sanj o mrtvih prednikih, sorodnikih ali umrlih ljudeh iz lokalne skupnosti živ proces, čigar pomen je v zbliževanju živih, neposredni komunikaciji med ljudmi, urejanju ekonomskih odnosov ter prenašanju tradicije in zaželenih oblik obnašanja. Poudarila je, da so sanje med pomembnejšimi liminalnimi prostori srečevanja z mrtvimi, prek katerih se ustvarja ravnotežje med preteklostjo in sedanjostjo, hkrati pa se domneva o prihodnosti. Na vprašanje študentov o vlogi spolne identitete in družinskih odnosov smo odprli tudi konstruktivno razpravo o sorodstveni problematiki skupnosti, pri čemer nam sanje o mrtvih sorodnikih lahko nakažejo tako usmeritev sorodstvenih razmerij, moč določenih sorodstvenih odnosov kot tudi željo po simbolični kontinuiteti tradicionalnih sorodstvenih struktur.

Po drugi strani prisotnost mrtvih v življenju živih s pripovedovanjem (o njih) dobi svoj materialni vidik, ki je bil za gostjo ključen pri razumevanju ekonomskih odnosov. Vse to se razkriva v praksah dedovanja, vzajemnosti, ustvarjanja lastnine in izogibanja nesoglasjem in konfliktom. Dolg, ki ga imajo živi do mrtvih zaradi prejete vzgoje, lastnine, kolektivne identitete in na koncu samega življenja, se skozi religijsko prakso maš, miloščine in molitev povrne kot skrb za njihovo bivanje na drugem svetu. Da je ta vidik monetizacije izjemnega pomena, nam je prikazala tudi s svojim člankom o preučevanju obreda pokopa in pomembnih sprememb, ki jih je povzročila modernizacija te prakse; obred pokopa je iz tradicionalnega domačega prostora prestavljen v javno sfero.

V tem primeru je ključna povezava človeka in prostora; ločevanje človeka od njegovega prostora bivanja po smrti (posebej šest tednov po pogrebu) dr. Ágnes Hesz razume kot kompleksen proces, s katerim sta človekovo duhovno življenje in prebivanje v prostoru nekaj, kar je potrjeno na terenu. Pri tem je eksplicitno poudarila problematiko dualističnega zaznavanja telesa in duše. Iz religijskih praks živih lahko sklepamo, da je prisotnost mrtvih v svetu živih nekaj, kar sčasoma, ko njihova moč implicitno slabi in se nanje pozablja, spontano izginja in pojenjuje.

Po razlagi dr. Ágnes Hesz ima pripovedovanje sanj o mrtvih osrednje mesto v moduliranju in potrjevanju predstave

* Kristina Radomirović, doktorska študentka, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Zavetiška 5, 1000 Ljubljana; kristina.radom@gmail.com.

o postekstenci in je ključno za kult mrtvih. S podrobno narativno analizo avtorica prihaja do zaključka, da je pripovedovanje sanj oblika posredne komunikacije med živimi, pri čemer pripovedovalci na podlagi avtoritete, ki jo imajo besede mrtvega, ustvarjajo skrivnostno sporočilo za skupnost. Ta sporočila služijo predvsem družbenemu urejanju odnosov, kritiki obnašanja, ki ni v soglasju s tradicijskimi normami, in popravljanju nepravilnosti, nastalih ali povzročenih s smrtjo posameznika. V nasprotju s tem se je avtorica na terenu srečala z oportunističnimi nameni pa tudi z zlorabami naracij, kar je sicer samo še ena potrditev, da gre za pomemben in v sodobni folklori močno prisoten pojav.

Čeprav gostja večera ni govorila o tipologiji in klasifikaciji naracij po njihovi funkciji, zaradi raznolikega predstavljenega gradiva na kratko kataloško podajam nekatere od omenjenih funkcij pripovedovanja sanj o mrtvih, ki jih lahko formuliramo na podlagi njene predstavitve. Mr-

tvi skozi sanje ljudem prerokujejo, opozarjajo na napake, odkrivajo izgubljene predmete, pomagajo pri reševanju težav, včasih nakazujejo bolezen, strašijo, uvajajo žive v svet mrtvih – svet mraza, žeje in lakote, kar odraža njihovo ambivalentno pozicijo in potrjuje nadaljni poživiljenjski obstoj in simbolični vpliv na skupnost.

Šmitkovi večeri so za študente lepa priložnost za izlet iz uradnega in strukturiranega okolja predavanj in vaj ter za osebno spoznavanje z bodočimi kolegi, ki so si že ustvarili akademsko kredibilnost. Dr. Ágnes Hesz ni le doprinesla k temu dialogu, spoznala nas je tudi s pomembno temo – komuniciranjem med živimi in mrtvimi. Upamo, da bo predavanje spodbudilo naše študente in raziskovalce, da bodo v folklorističnih raziskavah o tem premišljevali tudi na svojem terenu.

Intervju z dr. Ágnes Hesz, ki ga je opravila Nika Rupnik, si lahko preberete v tej številki *Glasnika SED*.

